

14 ღვინობისთვე 1912 წ.

მიღება ხელის მოწერა. ფასი 1 წლ.,—5 მან. ამა 1912 წლ. დამლევამდე—1 მან., 50 კაპ. სოფლის მასწავლებელთ, სამკითხველოებს და უმაღლეს სასწავლებლებში მოსწავლეთ დაეთმობათ 4 მან.

სოციალ კვირეული საზოგადო-ეკონომ-

მიზანი და სალიტერატურო უზრუნველ-

რედაქცია ღიაა ყოველ დღე 11—1 საათ.

მისამართი: თბილისი, Габаевский пер. №3 რედაქცია „კლდე“. დეპოზისა: თბილისი კლდე.

სარჩევნი: მეთაური. ლუარსაბ ნიკოლოზის ძე ანდრონიკა-შვილი. ვინ არ უნდა ავირჩიოთ.—**ა**—ისა. ხრონიკა. პეტრე ბაგრატიონი—**ალ.** ფრონელია. ჩვენი საქმეები—**მეგობარისა.** რასარგებლობა მოაქვს ერბოს მკეთებელ ამხანაგობას—**კოაპერატორისა.** ნაფთის სამეფო—**ალ.**—**ბ**—**ბ**ისა. ხმა კახეთიდან **ქვევრელისა.** თეატრი და ხელოვნება—**რ.** გ. ნარევი. ჩვენი ფოსტა.

ბურჟუაზიას ეკუთვნის და სადაც მძლავრად აქვს ფეხი გადგმული ეროვნულ მიდრეკილებას, მხოლოდ პოლიტიკური თვალთმაქცობა იქნებოდა. ასეთი საქციელი კი არ შეეფერება არც მომენტს, არც ამომრჩეველთა დიდ უმრავლესობის ინტერესებს. პოლიტიკური შეგნება განა იმაში მდგომარეობს. ხელი აიღო შენ საკუთარ ინტერესებზედ და დასაკლავ ზვარაკად გაჰყვე პარტიას, რომელიც თავის დღეში არ იზრუნებს ქართულ ინტერესებზედ? ქართული ინტერესები კი ქუთაისმა პირველ რიგში უნდა ჩააყენოს. ჩვენ გვესმის, როცა თბილისში სოციალ-დემოკრატები იმარჯვებენ. სომხის ბურჟუაზია მუდამ ის ჩხირია, რომელიც ქართულ ცხოვრების ბორბალს ტრიალს უშლის. ამიტომ იგი არჩევნებში მუდამ სოციალ-დემოკრატებთან ერთად მიდის და მის ასეთ მოქმედებას ლოლიკა მაინცა აქვს, თუ ზნეობას მოკლებულია. მაგრამ ქალაქ ქუთაისის კავშირი სოციალ-დემოკრატებთან, კავშირი, რომელიც არავითარ პოლიტიკურ და ეკონომიურ სარგებლობაზედ არ არის დამყარებული, მხოლოდ პოლიტიკური უსუსურობა იქმნებოდა, რომელიც აღარ უნდა განმეორდეს, თუ ქალაქ ქუთაისის სურს განამტკიცოს ქართული პოლიტიკური აზრი. რამდენადაც ძნელია აღმოსავლეთ საქართველოში ბრძოლა, იმდე-

თბილისი. 14 ღვინობისთვე 1912 წ.

გაზეთების ცნობით ქუთაისის საქალაქო არჩევნები გაუქმებულ იქმნა. ქუთაისს კვლავ ეძლევა შემთხვევა გამოსთქვას თავისი სურვილი. ვაღვინ თუ არა ამომრჩეველად ბნიკიტა აბაშიძე და მისი მომხრენი, ამას დიდი მნიშვნელობა ექნება სადებუტატო არჩევნებისთვის. მთელი შეგნებული ქართველობის სურვილია, და მასთან ჩვენიც სწორედ ბმა აბაშიძემ და მისმა მომხრეებმა გაიმარჯვონ. მეორედაც რომ ის მოხდეს, რაც წინა არჩევნებზედ, ეს მხოლოდ იმის დამამტკიცებელი იქნება, რომ ქალაქი ქუთაისი ანგარიშს არ აძლევს თავის თავს. სოციალ-დემოკრატების გამარჯვება ისეთ ტიპურ წვრილ ბურჟუაზიულ ქალაქში, როგორიც ქუთაისია, სადაც ხმათა უმრავლესობა წვრილ

ნად იგი გაადვილებულია დასავლეთ საქართველოში, რადგან წმინდა ეროვნული ჩარჩო იმერეთის, სამეგრელოს და გურიის ცხოვრებისა საქართველოს ნამდვილ კერად ჰქმნიან მას, განწმენდილს უცხო და მავნე ელემენტებისაგან. ამიტომაც ქუთაისის ხმას დიდი ზნეობრივი და გამამხნეველი მნიშვნელობა ექნება. და თუ ქუთაისმა ასეთ დროს უღალატა საქართველოს პოლიტიკურ იდეალებს, ეს იმის მომასწავებელი იქმნება, რომ თვით-შეგნება საქართველოს საზოგადოებრივ კლასებისა იმ ადგილებშია ც სუსტი და უსუსურია, სადაც მას აქამდის ყოველის შემძლე ეროვნულ ფაქტორის ადგილი უნდა დაეკავებინა.

ლუარსაბ ნიკოლოზის ძე ანდრონიკაშვილი

ლუარსაბ ანდრონიკაშვილი, რომელსაც ჩვენი ჟურნალი და სხვა, საეროვნო მისწრაფებით ამოძრავებული ჯგუფები ქართველ ხალხისა, ასახელებენ სახელმწიფო სათათბიროს დეპუტატად, იქნება ორმოც წლამდე მიღწეული. იგი კახელი აზნაურიშვილია, თეღვის მაზრის სოფ. ოჟიოდან.

განათლება ლუარსაბ ანდრონიკაშვილმა მიიღო თბილისის პირველ გიმნაზიაში და უმაღლესი, — პეტერბურგის უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტზედ. ხოლო მთავარი

საფუძველი მისი გონების განვითარებისა ჩაიყარა არა რუსეთში, არამედ საზღვარ გარედ, სახელდობრ გერმანიაში, — ამ ფილოსოფიის კლასიკურ ქვეყანაში.

ჯერ კიდევ მეორე კურსზედ იყო, რომ ლუარსაბი დროებით განშორდა უნივერსიტეტს და გაუდგა პედაგოგის გზას. აქ, ამ მეცნიერების აკვანში, აღზარდა და წრთვნა მან თავისი ინტელექტი. იგი ისმენდა სახელ-განთქმულ ფილოსოფოსის და შეუღარებელ შექსპიროლოგის კუნო ფიშერის ლექციებს. მერე გადავიდა სტრასბურგს და აგრეთვე მეცნიერებაში დიდად ცნობილის ვილდენბანტის ხელმძღვანელობით განაგრძობდა მეცადინეობას.

გერმანიაში მან დაჰყო სულ ორწელიწად ნახევარი და ეს დრო გაატარა დიდს შრომასა და მეცადინეობაში. მერე ისევ პეტერბურგის უნივერსიტეტში შევიდა, რომლის გათავების შემდეგ საუნივერსიტეტო კათედრაზედ აბირებდა დარჩენას, მაგრამ წყნარი სამეცნიერო ასპარეზი მან გასცვალა უფრო მოძრავ პროფესიაზედ — ადვოკატობაზე. ამის მიზეზი იყო, — ერთის მხრით ნიშნები ხალხის მოძრაობის მოახლოვებისა, რომელიც ჰსაქიროებდა უფრო ფიცხელ მუშაობას, ვიდრე მეცნიერის დინჯ მოღვაწეობას, და მეორეს მხრით, — ლუარსაბ ანდრონიკაშვილის ენერგიით სავსე და მხურვალე ტემპერამენტიანი არსება.

იგი ჩაეწერა პეტერბურგის ნაფიც ვეკილთა კორპორაციაში და მალე ბაქოს თვითმართველობის იურისკონსულტად იქმნა მიწვეული. მოძრაობის გამო იგი იძულებული გახდა პეტერბურგს გადასახლებულიყო. აქ მან მიჰყო ხელი საადვოკატო პრაქტიკას. პირველ წელსვე იგი აირჩიეს ნაფიც ვეკილთა საბჭოს წევრად. მალე მან მოიხვეჭა სახელი ნიჭიერის და დიდად განათლებულის ადვოკატისა. თითქმის არც ერთი პროცესი, რომელიც-კი წარმოშობა რეაქციის მძვინვარებამ, უიმისოდ არ წარმოებულა და ყოველთვის იგი იღებდა თვალსაჩინო მონაწილეობას. სხვათა შორის, ჩვენში მისის თანამოზიარობით განვლო რამდენიმე პროცესი, მაგალითად, ხაშურის, ბათუმის და სოხუმის სარეგოლიუციო მოქმედების გამო.

ლუარსაბ ანდრონიკაშვილი უხვად არის დაჯილდოვებული მქერმეტყველებისა და დიალექტიურის ნიჭით ფართო ფილოსოფიური მომზადება-კი აძლიერებს და სიმტკიცესა ჰმატებს მის ისედაც მძლეთა-მძლე ლოლიკას. იურიდიული განმარტება საგნისა, მეცნიერული დაკვირვება, საკანონმდებლო ნორმების აღსნა-დაფუძნება, - აი, მისი სტიქიონი და ხშირად გაგვიგონია მცოდნე პირთაგან, რომ ამ მხრივ რუსეთის საუკეთესო ვეჭილთა შორისაც კი თვალსაჩინო ადგილი უჭირავს.

სხვა თვალსაჩინო პროცესთა შორის, რომლებშიაც ანდრონიკაშვილს მიუღია მონაწილეობა, აღსანიშნავია განსაკუთრებით საქმე ჰერცენშტეინის მოკვლის თაობაზე და, ბოლოს დროს, დაშნაკაკანების საქმე სენატში. დამსწრეთა გადმოცემით, მისმა სიტყვამ, რომელიც სამს საათს გაგრძელდა, უძლიერესი შთაბეჭდილება იქონია როგორც სენატორებზე, აგრეთვე დამსწრე საზოგადოებაზე.

პირველ და მეორე სახელმწიფო სათათბიროსთან ლუარსაბ ანდრონიკაშვილს მჭიდრო კავშირი ჰქონდა. იგი იყო მიწვეული მშრომელ ჯგუფის (ტრუდოვიკების) სათათბიროს ფრაქციის მიერ და გულმოდგინედ მუშაობდა ამ ჯგუფის კომისიებში.

კერძო ცხოვრებაში ლუარსაბ ანდრონიკაშვილი იშვიათი ხასიათის ადამიანია: სადა, უბრალო, აღმაფრთოვანებელი მოსაუბრე. სულით და გულით ნამდვილი ქართველია, შოვინიზმს და ეროვნულ კაციქამიობას აცილებული.

ვინ არ უნდა ავირჩიოთ?

ყოფილი დეპუტატები გეგეჟუორი და ჩხეიძე

დაუჩვეველს ნუ დაჩვევ, დაჩვეულს ნუ გადაჩვევო, ამბობს ხალხური ანდაზა. ძნელია, რასაკვირველია, დეპუტატის სავარძელს გამოეთხოვო, მაგრამ გარემოება ისე შეიცვალა, რომ შესაძლებელია ამ ვაჟბატონებმა თავიანთი გულა-ნაბადი აიკრიფონ და გზა სხვას დაუთმონ. მართალია,

ამას ნება-ყოფლობით არ იზავენ, მართალია, ბევრი ოფლსა და მელანს დადგრიან, ყოველნაირ საშუალებას მიმართავენ, რომ ლელო გაიტანონ, მაგრამ ისიც ხომ მართალია, რომ ყველა მათ ნება-ყოფლობაზედ არა ჰკილია!

ზოგი რამ ხალხის ნებაცაა!

საკითხავია, რას წააგებს ეს ხალხი, გეგეჟუორი და ჩხეიძე რომ გააშავონ? გაშავება კი ორივეს აუცილებლად მოელის. ყოველი დეპუტატი უნდა შეფასდეს, ჯერ როგორც ამა თუ იმ პარტიის წევრი, მერე როგორც პიროვნება. მაშ ვნახოთ, რას წარმოადგენენ ამ მხრივ გეგეჟუორი და ჩხეიძე?

თავის მიმართულებით ისინი არიან წევრნი რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ პარტიისა. ჯერ მარტო სახელწოდება ამ პარტიისა გვეუბნება, რომ ეს პარტია ქართული პარტია არ არის. ყოველი პარტია ეროვნული უნდა იყვეს, თუ სურს სავსებით შეისწავლოს ის პირობები, რა პირობებშია ცხოვრობს ხალხი, რომელსაც ემსახურება იგი. სოციალ-დემოკრატებს კი შესწავლილი არა აქვთ საქართველო. საქართველოს მრავალი საკითხი იწუხებს: ეროვნული, საეკლესიო, საგლეხო, საერო-ბო, სასკოლო და კიდევ მრავალი სხვა, მაგჯა-ჯუნასებ დასწოლიან ქართველ ხალხს და მათი გამოურკვეველობა ჩერებს მის წინსვლას. გვიბრძანონ სოციალ-დემოკრატებმა, აქვთ მათ შესწავლილი ეს საკითხები? უნახავს ვისმეს მათ ნაწერებში, მათ ეურნალ-გაზეთებში, ამ საკითხებზედ საუბარი? არა და ათასჯერ არა. და თუ პარტიას არა აქვს შესწავლილი ქვეყანა, რომლის მესვეურობასაც ის კისრულობს, რომელ ლოდაკის და ზნეობის ძალით აფარებს მას თავის კალთას? რომ მიდიან დეპუტატებად, რა ცოდნის და ავლადიდების პატრონი მიდიან, რა საკითხები მიაქვთ თან გადასაწყვეტად? იშტა კი ღიდი აქვთ დეპუტატობისა!..

განუწყვეტელი კავშირი ცხოვრებასთან, ხალხთან, მის საკითხებთან, აი რა ახასიათებს თანამედროვე პარლამენტარიზმს. მერე ვისთანა აქვთ კავშირი სოციალ-დემოკრატ დეპუტატებს? ხალხთან? არა, რადგანაც არც ეროვნული, არც საეკლესიო, არც საგლეხო, არც სასკოლო საკითხები, რომლებიც იმავე დროს ხალხური საკითხებია, მათ არ აინტერესებს ინტელიგენციასთან? არა, რადგან ინტელიგენციას ისინი გაურბიან. ინტელიგენცია ჩვენში ეროვნულია, გამსჭვალული ხალხის ნამდვილ ინტერესებით, ქართულის ინტერესე-

ბით, სოციალ-დემოკრატებს კი სძულთ ყოველი ქართული ინტერესი. ისინი ემყარებიან მარტო თავიანთ პარტიულ „ამხანაგებს“, ეს არის მთელი მათი ძალა, ეს არის მთელი მათი კავშირი „ხალხთან“. აი მათი პარლამენტარიზმი, აი მათი ხალხური წარმომადგენლობა!

დებუტატს მუდამ ესაქიროება დახმარება. მას გვერდში მთელი ხალხი უნდა ედგას. საუკეთესო ძალები ხალხისა, ხალხის მკოდნე და ნასწავლი წევრები მუდამ ახალ კოდნას, ახალ დაკვირვებას და ახალ გამოკვლევას უნდა აწვდიდნენ მას, ქვეყნის შესახებ. ჩვენში კი ეს არა ხდება. გეგეჟუორი და ჩხეიძე დაბრძანდნენ ტავრიდის სასახლეში და ხალხთან კი ყოველი კავშირი მოსპეს. ან რად უნდოდათ ეს კავშირი საქართველოსთან, როცა ქართულ ინტერესებს არ იცავდნენ. მაშასადამე, როგორც დებუტატები ისინი მოლაღატენი არიან პარლამენტარიზმის პრინციპისა, როგორც პარტიის წევრები ისინი არ ეკუთვნიან ქართულ პარტიას!

განვიხილოთ, ახლა, რას წარმოადგენენ ისინი, როგორც პიროვნებანი. დებუტატობა ადვილი საქმე არ არის. საჭიროა დიდი კოდნა, დიდი გამოცდილება, დიდი დაკვირვების ნიჭი, თავისუფალი აზროვნება, დამოუკიდებელი მოქმედება და გამჭრიახობა. თუ ყველა ეს არა აქვს დებუტატს, და პარლამენტში მიდის, მაშინ იგი კულუტია, მატყუარაა, ის თბილი ალაგისთვის მიდის იქ. ამ წხრივ გეგეჟუორი და ჩხეიძე „უკაცრულ მოხსენებას“ წარმოადგენენ. ეხლა, ხუთი წლის შემდეგ, როცა მათ გაიბეჯითეს დაწერილის ზეპირად თქმა, რასაკვირველია, „დიდად მომზადებული და დიდად მკოდნე“ დებუტატები არიან, თითქმის მათ აღზარავინ სჯობიან, თითქოს საქართველოს მზე და მთვარენი ესენი იყვნენ, მაგრამ ვინ არ იცნობს მათ. ჩხეიძე ეხლა გახდა დიდ მკოდნე და მომზადებულ დებუტატად და ამ გულმავიწყა კლაკიორებს დაავიწყდათ, რომ ოდესღაც თითონვე დასცილოდნენ მას: „ჩხეიძემ თავისი სიკოცხლე კარლ მარქსის „კაპიტალის“ შესწავლას მოანდომა და სიტყვა „კარლის“ მეტი ვერაფერი შეითვისაო!

მარტო ერთი გეგეჟუორი ღირს იმათ, რომ საქართველომ თავის ბედს შეხედოს და მწარედ ჩაიციოს! ფრანგ მინისტრ ბრიანზედ ამბობენ, პარიზში რომ მოვიდა, ფრანკის მეტი არა ებადარაო. გეგეჟუორი ბრიანზედ ბედნიერია, თუ კი მან უფრაკოდაც მიადწია დებუტატობას! უნივერსიტეტიდან პირდაპირ პარლამენტში შებრძანება,

როცა საქართველოში მას ერთი ძე ხორციელი არ იცნობდა, — ეს ისეთი თვალწარმტაცი კარიერა არის ახალგაზრდა ადამიანისათვის, რომ იგი რომელიმე უწყებაზე პროტექციით გამწესებას უფრო ჰკავს, ვიდრე ხალხისაგან დებუტატად არჩევის. მაგრამ მაშინ არც კოდნაზედ ლაპარაკობდნენ, არც „ნამსახურებით ფურცლებზედ!“ ეხლა კი ყურებს გვიქედავენ, ქვეყანას აწუხებენ, ქვეყანას ელრიჯებოან, ყელს უწევენ ჩვენ გაგვიყვანეთ, ჩვენ ამოგვიჩუთო. რათა, რისთვის? რა გაუკეთეთ საქართველოს? რაც გეგეჟუორი და ჩხეიძე სათათბიროში იყვნენ — ტავრიდის სასახლეში სიტყვა „ქართველი“ არ დაძრულა. რად ერიდებოან ისინი ამ სიტყვას? საქართველო განა ანონიმური ქვეყანა არის, რომ მისი დებუტატები მარტო ნაცვალ-სახელობით ლაპარაკობდნენ?

ჩხეიძემაც და გეგეჟუორმაც უღალატეს თავის ხალხს, უღალატეს მის მისწრაფებას. უღალატეს თვით პარლამენტარიზმის პრინციპს, როცა ხალხიდან დებუტატებად გავიდნენ და ნამდვილად კი ქართველ ხალხისათვის ცარიელი სეტყვაც არ გაიმეტეს. მათ დაიმსახურეს, რომ ქართველმა ხალხმა მომავალ არჩევნებში თავისი ზიზლი გამოუცხადოს ამათ პარტიას და ამათ მისწრაფების გამომსახველთ. და ამის დასამტკიცებლად, ყველა ამომჩხეველის უწმინდეს მოვალეობას შეადგენს შავი კენჭი მისცეს.

მაშ გავაშაოთ ერთხელ და სამუდამოდ ჩხეიძე და მისი ამხანაგები.

ახალი ამბები

◆ გაზეთ „ქართლის“ № 40 დი 41-ში დაბეჭდილია საყურადღებო წერილი ქალთა გიმნაზიების შესახებ, ვინმე მკოველისა, საცა ის აზრია გამოაქმული, რომ ახლანდელი ქალების გიმნაზია და საზოგადოდ სწავლება ამახინჯებს ქართველ ცხოვრებას. (ჩვენ სრულიად ვეთანხმებით ამაში და მომავალში ამ საკითხს განსაკუთრებით შევხებით, როგორც მეტად საყურადღებოს ჩვენი ეროვნული ცხოვრებისათვის.)

◆ საადგილ-მამულო კომისიამ დაადგინა: მიცეს 400 მან. „ვანათლების“ სკოლას — სახელოსნოებისათვის; და 300 მან. მერძევეთა ამხანაგობა „ანკარას“.

◆ თბილისის გუბერნიაში უკვე არჩეულია 42 ამომრჩეველი.

◆ ქუთაისის ქალაქის არჩევნები კომისიამ უკანონოდ სცნო და გააუქმა. ბ.ნ გეკეჭკორს წაერთვა ცენზი.

◆ სიღნაღის ქალაქის არჩევნები კომისიამ უკანონოდ სცნო და გააუქმა.

◆ „ქართულ“ ქალაქები და არჩევნები. გორმა, ახალციხემ, ახალქალაქმა, თბილისმა ამომრჩეველად სომხები აირჩია. იმედია, სიღნაღიც არ უღალატებს და მიუმატებს მათ კიდევ ერთს „ქართულ ინტერესების დამცველ“ ხმას.

პეტრე ბაგრატიონი

(1765—1812)

V

1806—1807 წ., ნაპოლეონთან დაშტრობაში, პეტრე ბაგრატიონი, ჩვეულებისამებრ, ხან ავანგარდს უფროსობდა, ხან არიერგარდს, იმისდა მიხედვით, თუ რა ყოფაში იყო რუსის მხედრობა— წინ მიიწევდა, თუ უკან იხევდა. 1806—1807 წ. დაშტრობაშიც თავადმა ბაგრატიონმა საკვირველი და საოცარი მხნეობა, მამაცობა და სამხედრო ნიჭი გამოიჩინა და დიდებით შეიღოსა თვისი ისედაც დიდებული სახელი. საკვირველი და საოცარი ის კი არ არის, რომ ბაგრატიონი იმარჯვებდა და დაფნის გვირგვინით ამკობდა რუსის მხედრობას, საოცარი და თითქმის გაუგებარი ჩვენთვის ის არის, რომ ამ შეუდარებელ გამირთავმირს, ანუ «чудо-богатырь»-ს, როგორც სამართლიანად უწოდებს პეტრე ბაგრატიონს ბ. ბორსევიჩი*), მთავარ სარდლობას დიდ ხანს არ აძლევდნენ და ამის გამო იძულებული იყო სხვათა ხელქვეითად ემოქმედნა და ესრულებინა სხვისი ბრძანება და განკარგულება.

რუსის მხედრობა იძულებული გახდა დაეხია პრეისიზ-ვილაუსკენ. პეტრე ბაგრატიონი მთელი სამი დღე განუწყვეტელ ომიანობით აჩერებდა და აფერხებდა ნაპოლეონის არმიას 70 ვერსის მანძილზე. ფრანგებმა დაიკირეს პრეისიზ-ვილაუ და შიგ გამაკრდნენ. რუსის მხედრობის მთავარ-სარ-

დალმა ბენიგსენმა საქაროდ დაიანახა ფრანგების განდევნა ამ პატარა დაბადან და უბრძანა ბაგრატიონს, რათაც უნდა დაგიჯდეს, ფრანგები უნდა განდევნო პრეისიზ-ვილაუდანაო. ბაგრატიონი წინ გაუძღვა დივიზიას, ბიარალი ააფრიალა, შეუტია დაბას და დაიმორჩილა.

ბენიგსენის ბრძანება და სურვილი, მართალია, შესრულებულ იქმნა, მაგრამ რუსის მხედრობა მანც იძულებული გახდა დაეხია ქალაქ კენიგსბერგისკენ. რაღა თქმა უნდა, რომ ამ უკან დახევის დროსაც ზურგის ჯარს განაგებდა გენერალი ბაგრატიონი.

რაღაც გამოურკვეველ მიზეზის გამო, ნაპოლეონმა ყოყმანი დაიწყო და რუსებს არ დაედევნა უკან. ამის გამო ბენიგსენმა პირი იბრუნა და კვლავ შეუტია ნაპოლეონს.

თვისის ავანგადით ბაგრატიონმა დაიკირა გუტშტატი. იერიში მიიტანა მტერზე ალტირხენტან, ექვსის საათის ბრძოლის შემდეგ წაართვა ხელსაყრელი პოზიცია ფრანგებს და ცხკრე-ბივით წინ გააღალა. მეორე დღეს 25 მაისს 1806 წელს, წამოეწია გაქცეულთ და სოფელ ანკენდორფთან კვლავ დაამარცხა მტერი.

ფრანდიანდის ბრძოლაც ისტორიულია, როგორც აუსტერლიცისა და ვატერლოოსი. აქაც, როგორც აუსტერლიცთან, ნაპოლეონმა ბრწყინვალედ გაიმარჯვა და მეხი დასცა მოკავშირეთ. მართალია, პეტრე ბაგრატიონი დამარცხებულ დაშტრობის გენერალია, მაგრამ მისი დეაწლი ფრიდლანდის ბრძოლაში ისე თვალსაჩინო, ისე დიადია, რომ გამარჯვებაზე ნაკლებად არაა აღსანიშნავი.

ბაგრატიონის რაზმს ბრძოლის დროს მარცხენა ფრთა ექირა. რუსის მხედრობის შუაგულმა, ანუ ცენტრმა, ვერ გაუძლო ნაპოლეონის ჯარის იერიშს, შედრკა, აირია და უწეს-რიგოდ და უთავბოლოდ უკან დაიხია.

დადგა უამი განწირვისა. ბენიგსენის მთელს მხედრობას ამოეღებო და განადგურება მოელოდა. საჭირო იყო თავგანწირვა, უზომო მხნეობა, რომ ნაპოლეონს საბოლოოდ არ გაეთელა რუსის მხედრობა.

„ომიანობის დმერთს“ — ბაგრატიონს არც ფრიდლანდთან უმტყუნა ბედმა. იშიშვლა ხმალი და წამს მიიქრა მოსკოვის გრენადერთა პოლკთან. საცოდავს სანახაობას წარმოადგენდა სახელოვანი პოლკი. მტერმეტყველურის სიტყვით მიპართა თავადმა პეტრემ პოლკის ნაშთს, მოაგონა იტალიის

*) იხ. Русскій Инвалидъ, 1912 г. № 211, გვ. 3.

ლაშქარ-ომიანობის საგმირო საქმენი, მოაგანა სახელი დიდებულის სუვოროვისა, მაგრამ რა, ველარაფერმა იმოქმედა! სიტყვანი ნუგეშისა და გაზნე ვებისა აღარა სჭრიდა, საღდათის გულს აღარა ხვდებოდა, ისე იყო აკლებული და გულგატეხილი პოლკი. აირია და გული გაუტყდა განა მარტო ამ პოლკს, შედრკენ აგრედვე სემიონოვისა და პავლეს პოლკები. რაკი აქ ვერას გახდა, რაკი ველარ ჩაპბერა ვაჟაკობის სული გულგატეხილ საჟკეთესო პოლკებს, დაანება თავი და პოლკოვნიკ ა. პ. ერმოლოვს *) უბრძანა, — რეზერვიდან მომიყვანე, რომელიც უნდა იყვეს, ერთი არტილერიის როტა მიინცაო.

საქირო იყო როგორმე შეჩერება ფრანგებისა თუნდ მცირეს ხნით, რომ დამარცხებული და გონება დაკარგული რუსის ლაშქარი გონს მოსულიყო და თუ ველარ შესძლებდა ბრძოლას, სამშვიდობოს მიინც გასულიყო.

თავადმა პეტრემ სწორედ რომ სასწაული მოახდინა.

მთელი თექვსმეტი საათი გაუძლო ნაპოლეონს; ცეცხლსა და გენნაში იტრიალა თექვსმეტი საათი და მიინც არ შედრკა. როგორც კლდეს აზვირთებული ტალდა, ისე ეხეთქებოდა ნაპოლეონი ბაგრატიონს, მაგრამ მიინც ფეხი ვერ მოაცვლივინა...

დამარცხებული რუსის მხედრობა ტილზიტისაკენ დაიძრა. ნაპოლეონი ფეხდაფეხ მისდევდა რუსებს, მაგრამ ვითარცა გამძვინვარებული ლომი ბაგრატიონიც წინ ელობებოდა, აჩერებდა და აფერხებდა. ხუთი დღე გაგრძელდა ეს შეუპოვარი უმაგალითო ბრძოლა.

აღმასებით შემკული ხმალი უბოძეს ბაგრატიონს ფრიდლანდის ბრძოლის ჯილდოდ ზედწარწერით: „მამაცობისთვის“.

1805—1807 წელთა ომიანობა—ლაშქრობაში ძალზედ დაიღალა და მოიქანცა პეტრე ბაგრატიონი. ან კი ვინ აიტანდა იმოდენა შრომას, რა შრომა და ჯაფაც გასწია და აიტანა ამ რკინისა და ფოლადის ადამიანმა. მართალია, საქირო იყო

*) ეს ის ერმოლოვია, რომელიც 1816 წელს დაინიშნა მთავარპარტებლად სეპარტველოში. ერმოლოვს ეძახდნენ „კავკასიის პროკონსულს“. დეკაბრისტებს, არ ვიცოკი რად, იმედი ჰქონდათ, რომ კავკასიის პროკონსული დაიქრალა 1825 წელს თავის სახელოვანი კორპუსით საქართველოდან და დახმარების ხელს გაუწვდიდა დეკაბრისტებს, კონსტიტუციას რომ ეტანებოდნენ.

მისთვის მოსვენება, მაგრამ უთხრეს თუ არა, მონაწილეობა უნდა მიიღო შვედებთან ომში, ერთს წუთსაც არ უყოყმანია და თანხმობა გამოუცხადა სალაშქროდ წასვლაზე.

1808—1809 წ. რუსეთმა ხმალი და მახვილი შეიტანა შვედების პროვინცია ფინლანდიაში და საუკუნოდ დაიმორჩილა იგი. ფინლანდიას რუსებმა ალანდის კუნძულებიც ზედ მიაცოლეს.

გენერალ-ლეიტანტ ბაგრატიონს ამ ომიანობაში ებარა ერთი ქვეითა ჯარის დივიზია. ამ ლაშქრობაშიაც ისეთივე გმირობა გამოიჩინა ბაგრატიონმა, როგორსაც ჩვეულებრივ იჩენდა ურიცხვ მაშინდელ ლაშქარ-ომიანობაში. 15-16 თებერვალს ბაგრატიონმა დაამარცხა შვედების გენერალი აღლერკრეცი, 28-ს დაიჭირა ქალაქი ტამერფორსი, 4-ს მარტს თვით შვედების მთავარ სარდალი კლინგსპორსი დაამარცხა და მთელი 8 დღე ფეხდაფეხ მისდევდა 200 ვერსის მანძილზე გაქცეულს სარდალს. გზა კი ისეთი საზიზღარი იყო, რომ მისი სიღვე კალმით არ აიწერება და ენით არ გამოითქმება. 10-ს მარტს დაიჭირა ქალაქი აბო, 12-ს ქრისტიანშტადტი, 26-ს ქ. ვაზა და 31-ს ალანდის კუნძულები.

ახლა კი უღალატა ბაგრატიონს ჯანმრთელობამ. ფინლანდია მწირი და ცივი ქვეყანაა, სავსე ქაობებით, ტბებით და კლდეებით. ველარ აიტანა ლაშქრობა ამ დუხქირ ქვეყანაში, ველარ გაუძლო მკაცრს ბუნებას და ლაშქრობის სიძნელეს და უქეფოდ შეიქმნა. გამოეთხოვა ლაშქარს და დასასვენებლად წავიდა. მაგრამ მოიკეთიანა თუ არა, ეს ომისათვის გაჩენილ-დაბადებული გმირობა-გმირი ბრძოლის ველზე მოფრინდა 1808 წლის შემოდგომაზე და 16 ენკენისთვეს დაამარცხა შვედების ორი გენერალი გელზინგთან.

შვედების სამუდამოდ წასახდენად და დასათრგუნად იმპერატორმა ალექსანდრემ შეადგინა მეტის-მეტად ძნელი და სახიფათო გეგმა. რუსის ჯარი ყინულზე უნდა გასულიყო ბოტნიკის ყურეთი (ზღვის ტოტი) და სატახტო ქალაქი სტოკჰოლმი აედო რუსის მხედრობის მთავარ სარდალნი ჯერ ბუკსგევდენი და შემდეგში კნორრინგი ყოყმანსა და რყევაში იყვნენ და ვერა ჰხედავდნენ სისრულეში მოეყვანათ ეს სახიფათო და საშიში გეგმა. საქმის გასარიგებლად და მოსაწყობად ლაშქარში ამოვიდა ყურმოჭრილი ამსრულებელი იმპერატორ ალექსანდრეს ნება-სურვილისა გრაფი არაკჩევი. „თუ გვიბძანებთ—გავილაშქრებთო“, უპასუ-

ხა თ. ბაგრატიონმა გრაფ არაკჩეევს. ამ პასუხიდან სჩანს, რომ თავადი პეტრე სრულებითაც არ შესულა იმის ძიებასა და კვლევაში— შეიძლება ამ უცნაურ გეგმის სისრულეში მოყვანა და ჯარის გაყვანა ყინულზე, თუ არა.

ბაგრატიონი დანიშნეს ცალკე რაზმის უფროსად. ლაშქარი სულ სამს რაზმად დაეწყო და გამართა ყინულით შებორკილ ბოტნიკის ყურეთი შვეციისაკენ. ქალაქ აბოდან გ მოსულმა, გზა-გზა ბაგრატიონმა 6 დღის განმავლობაში დაიჭირა ალანდის კუნძულები*). რაკი სტოკჰოლმის გზაზე ეს კუნძულები დაიჭირა და ფეხი მოიმაგრა, ბაგრატიონმა ავანგარდი ჩააბარა გენერალ კულნევს და სატახტო ქალაქისაკენ გაისტუმრა. კულნევმა ყინულით უვნებლივ გაიარა ბოტნიკის ყურე, გავიდა ხმელეთზე და სტოკჰოლმის მიდამოებში დაიჭირა დაბა გრისსელგამი. ომიანობა ამით დასრულდა და რუსთა და შვედებს შორის ზავი ჩამოვარდა. რუსეთს სამუდამოდ შეჩა შევეციის პროვინცია ფინლანდია, ის ფინლანდია, რომელიც დღეს ამოდენა აურ-ზაურს აყენებს რუსეთს და თავში სახეთქს საქმეს უჩენს.

ბაგრატიონის ხმლით დამორჩილებულს ფინლანდიას იმპერატორმა ალექსანდრე I-მა უწყალობა აეტონომია, რომლის მეოხებით ეს მწირი და ქაობიან-კლდიანი ქვეყანა აყვავდა და გაბღღნიერდა, გაძლიერდა ეკონომიურად და განვითარდა პოლიტიკურად.

1808 წ. რომ პეტრე ბაგრატიონმა უკიდურეს ჩრდილოეთში რუსეთს დაუმორჩილა ფინლანდია, თითქმის ამავე დროს, 1802—1806 წლებში, მეორე სახელოვანმა ქართველმა, იმავე სუგოროვის საყვარელმა შეგირდმა, პავლე დიმიტრის ძე ციციშვიმა, დაუმკვიდრა რუსეთის იმპერიას საქართველო ისტორიულ სამზღვრებით. მკაცრ და ღუხჭირ ბუნების მაგიერ აქ, ჩვენს სამშობლოში, ია და ვარდია, ფირუზის ფერი ცა, მაგრამ დახეთ ბედის სიმუხთლეს. იქ, თოვლიან-ყინულიან ფინლანდიაში ამაყი და დოვლათიანი ერია, ხოლო აქ ნიათ გამოლყული, ცინდლიანი და იმოდენად გაოგნებული, რომ მტრისა და მოყვრის გარჩევის თავიც აღარა აქვს.

აღ. ფრონელი.

ჩვენი საქმეები

წერილი II

თუ შემოდგომის დამდეგს, სწავლის დაწყების დროს ჩვენი სასწავლებლების კარებთან გაივლით შემზარავსა და უსიამოვნო სურათს დაინახავთ ხშირად.

ღარიბად ჩაცმულ დედ-მამას შუაში ჩაუყენებია დეკლექცილ-დაფლეთილ ტანისამოსიანი პატარა ბავშვი და გამვლელსა და გამომვლელს ეხვეწება: შენი ქირიმე, დამეხმარე, შვილი უსწავლელი მრჩება, იქნებ როგორმე მიიღოთ სკოლაში და ჩვენი მაღლი მოისხათ.

საბრალო დედ-მამა თავს იმცირებს, თავის სიღარიბისა არა რცხვენია, ტირის, იხვეწება, იმუდალარება, რადგან მას ამოქმედებს მეტად სამწუხარო აზრი: შვილი უსწავლელი არ დარჩეს.

ამ სიღარიბისა, ამ თავის დამცირების მნახველს უსიამოვნოდ ეკუმშება გული, მაგრამ ამ უსიამოვნებიდან სასიამოვნო დასკვნა გამოგვაყო:

— ჩვენში სწავლა განათლების სურვილი მეტად დიდია!

თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ღარიბ გლეხკაცობას, რომელსაც შვილის გასაზრდელად საკმაო პურიც არა აქვს, ძნელად შეხვდებით ჩვენში ისეთ დედ-მამას, რომელიც მზად არ იყვეს სულით-ხორცამდე გაიყიდოს, ოღონდ კი შვილს სწავლა მიაღებინოს.

რკინის ქალამნებს ჩავიცვამ, რკინის ჯოხს დავიჭერ ხელში, ვითხოვ და შვილს კი სკოლაში გავზრდი! — ხშირად გამიგონია ქვრივად დარჩენილ ღარიბი დედისაგან.

მინახავს დედ-მამა, რომელსაც ამ გვარი განზრახვა საოცარის თავგანწირულებით მოჰყავს სისრულეში. წლითი-წლობამდე ცარიელ მქადრთა და ლობიოთი საზრდობენ, არ იცმენ, არ იხურავენ, ყოველგვარ სიამოვნებას გვერდს უქცევენ, თავს სიცოცხლივ იმარხავენ, ჰყრიან რაც კი რამ აბაღიათ და შვილს კი ზრდიან სკოლაში.

მათი ფიქრი, სურვილი, ოცნებამთლად ამ მხარესაა მიქცეული და იობის მოთმინებით ელიან იმ ნეტარ დროს, როდესაც მათი შვილი სწავლას დამთავრებს, ცოდნით შეთარაღებული ფეხს შესდგავს ცხოვრებაში და არჩენს თავსაც და დედ-მამასაც, რადგან ამ უკანასკნელთ აღარაფერი არა

*) ამ კუნძულების აღება გახდა მიზნად, რომ შვეციამ ზავი მოითხოვა.

დარჩათ რა, რაც კი რამ ებადათ შვილის სწავლას მოანდომეს.

დედ-მამის ამ გვარი იმედების გაცრუებისა და ჩაშლის ხელის შეწყობა ბოროტ-მოქმედებაა. ცხოვრება, რომელიც არ დაავიწყდინებს ამ გვარად თავგანწირულ დედ-მამას, სასტიკადაა დასაკმობი; გასაკიცხი და ზიზღის ღირსია ის შვილი, რომელიც მთელი თავისი ფიქრითა, ძალითა და ღონით არ სცდილობს, როგორმე დაუტკბოს ზედ გადამკვდარ მშობლებს დარჩენილი მოკლე სიცოცხლე და ათი ათას განვლილს მწარე შავ დღეებში ერთი ორი დღე მაინც არ აგრძნობინოს თავი ბედნიერად.

ეს კი ხშირად ასე არ ხდება და აი რატომ.

სახალხო სწავლა-განათლების სამინისტროს მთელი ყურადღება და მზრუნველობა მიქცეულია ვაჟთა კლასიკურ გიმნაზიებსა და კორპუსებისაკენ და ქალთა ინსტიტუტ-ზავედნიებისაკენ. რუსეთთან საქართველოს შეერთებიდანვე თბილისში გაიხსნა სამი სასწავლებელი: ვაჟებისათვის „კეთილშობილთა სასწავლებელი“ და სამხედრო კორპუსი და ქალებისათვის „ინსტიტუტი.“ ამის შემდეგ ამ გვარ ტიპის სასწავლებელთა რიცხვი თანდათან იზრდება ჩვენს ქალაქებში და სწავლის მსურველს, რასაკვირველია, ბუზივით მისვია მათ.

კლასიკურ გიმნაზიებსა, კორპუსებში და ინსტიტუტებში შვილის აღზრდა ოცნებად ექცა ჩვენს ხალხს.

ყოველი ქართველი დედ-მამა, ქალაქის თუ სოფლის მცხოვრები, ნეტარებით ელოდა იმ დროს, როდესაც თავის ვაჟი-შვილს დაინახავდა ან აფრცხრის ტანისამოსით გამოწყობილს, ან უნივერსიტეტში სწავლა-დამთავრებულს „დიპლომიან“ ექიმს, ვეჟილს, მასწავლებელს, ინჟინერს და სხვა; ხოლო ქალს ნახად აღზრდილს ინსტიტუტში, ფრანგულად მოტიკტიკეს და კარგად გავარჯიშებულს ცეკვა-თამაშში, მიხვრა-მოხვრაში, ადგომა-დაჯდომაში და „მსუბუქ“ ბაისში.

იდეალი სახალხო სწავლა-განათლების სამინისტროსი, ქართველ ხალხის იდეალად იქცა.

იდეალად იქცა როგორც იმ დედ-მამისთვის, რომელიც მხოლოდ თავის შვილის კეთილდღეობაზე ფიქრობს, ისე იმ დედ-მამისა, რომელიც შვილის კეთილდღეობის გარდა, ჰფიქრობს და ზრუნავს საერთო საქმეზედაც, სამშობლოსა, თავის ერის აღორძინება-განვითარებაზე.

ამ მიმართულების შედეგი იყო, რომ ჩვენმა თავად-აზნაურობამ, როგორც თბილისისა ისე ქუთაისის გუბერნიისა, თავიანთ დედა-ქალაქებში კლასიკური გიმნაზიები დააარსა; ამ მიმართულების შედეგია, რომ თუ რომელიმე ჩვენი პროვინციალური ქალაქი, ან დაბა, სკოლის დაარსებას განიზრახავს, უთუოდ კლასიკურ პროგიმნაზიას დააარსებს, რომ შემდეგში, თუ ვერ შესძლებს და პროგიმნაზიას გიმნაზიად ვერ აქცევს, მათ შვილებს საშუალება მიეცეთ დიდს ქალაქების გიმნაზიებში განაგრძონ და დაასრულონ სწავლა.

ამ მიმართულების შედეგია, რომ დღეს ასობით ქორფა ბავშვი იგზავნება ვლადიკავკაისისა და ვორონეჟის სამხედრო კორპუსებში და ამ მიმართულების შედეგია, რომ ჩვენს ქალაქებში არსებულ სამეურნეო, ტექნიკურსა და პროფესიონალურ სასწავლებლებში შვილის აღზრდა თავის დამატებლად მიაჩნია ქართველ დედ-მამას.

როცა ბავშვი ან სიზარმაცისა, ან სიცუღლუტისა, ან სხვა რაიმე მიზეზის გამო ვერა სასწავლებელში ვერ ივარგებს, მაშინ და მხოლოდ მაშინ მიუგდებენ, მაგალითად, თბილისის საბალოსნო სკოლას და ზედ მიაყოლებენ: შენგან ხეირი არ გამოვაო!

მეტის მეტი ღარიბი, ან ობოლი, ან მახინჯი უნდა იყვეს ქართველი პატარა ქალი, რომ ქალთა პროფესიონალურ სასწავლებელში მოხვდეს.

რაღა? იმიტომ, რომ ამ გვარ ტიპის სასწავლებლებს მთავრობა ძალიან ნაკლებად აქცევს ყურადღებას და ისეთ მდგომარეობაში ჰყავს ისინი, რომ მართლა დასამცირებელია დედმამისთვის ამ სკოლებში შვილის აღზრდა-განათლება.

საშუალო კლასიკური სასწავლებლები, სამხედრო კორპუსები და ინსტიტუტ ზავედნიები!

ამ სკოლებმა ხელი შეუწყეს გაღარიბებას ჩვენი ხალხისას, დაუძლურებას ჩვენი ერისას და გაამრავლეს ჩვენში „ნედაუჩკები“, რომელნიც პოლიტიკოსობენ, პოეტობენ, მწერლობენ, „მოღვაწეობენ“ და რომელთა რიცხვი ჩვენში მეტად დიდია. ყველა ეს, შემდეგ წერილში ვეცდები დავასაბუთო და ჯეროვანი დასკვნა გამოვიყვანო.

(შემდეგი იქნება) მეგობარი.

რა სარგებლობა მიიქვს ეროს ბიოს მკეთებელ ამხანაგობას

ჩვენი ქვეყნის ერთ-ორ სოფელში უკვე ჩაეყარა საძირკველი ერთი ჯუჯის წარმოების ამხანაგობა, სახელდობრ მერძეობისა და ივედა, საქმის კარგად დაყენებით და მუყაიოობით თანდათან განვითარდება და წინ წავა. კარგი იქნება, რომ ამ სოფლების მაგალითს სხვა სოფლებმაც მიჰბაძონ და თუ მერძეობისა არა, სხვა წარმოების ამხანაგობა მაინც დააარსონ. წარმოებათა ამხანაგობანი, თუ კი განვითარდება, ერთა უკუეეს საშუალებათაგანი იქნება ჩვენი ქვეყნის ქონებრივად გაძლიერებას; მათი წყალობით, ნაკლებულობისაკან დაჩაგრული ჩვენი სოფელი, შეიძლება ფეხზე წამოდგომას და წელში გასწორდება. ჟურნალი „კლდე“ საერთოდ ეცდება შეძლებისამებრ მიაწოდოს მკითხველთ ცნობები ამგვარ ამხანაგობათა შესახებ.

კერძოდ ეხლა, მე მინდა გააკცნოთ ეროს მკეთებელ ამხანაგობის სარგებლიანობა.

ხსენებული ამხანაგობა ასრე იმართება. რომელიც იიდ სოფელში, საცა 100—150-ზე ნაკლები ძროხა არ არის, ძროხის შეკავშირებული პატრონები აქუჩებენ ფულს (2—5 მანეთამდე თითო ძროხაზე) თავიანთ შორის, შოულობენ ადგლს, საცა შეიძლება ეროს გაკეთება, იძენენ სეპარატორს (არაჟანის და რძის განმაცალკეველებს) და სხვა საქირო იარაღს, იქერენ მკოდნე ეროსმკეთებელს და იწყებენ საქმეს. *) ყოველ დღე თვითთელი ამხანაგთაგანი თავის ძროხების მთელი დღის წველას საზოგადო ქარხანაში გზავნის, სადაც ეროს მკეთებელი მანქანების შემწეობით აცალკევენს არაჟანს რძისაგან. არაჟანი იქვე რჩება საკარაქოდ, არაჟან მოხდილი რძე კიდევ, სრულიად სუფთა და საქმელად გამოსადეგი, პატრონს უბრუნდება. გამოცალკეებულ არაჟანის რაოდენობა თვითთელ პატრონის წიგნში იწერება და განსაზღვრულ დროს ანგარიშით ეძლევა ფული. ერთი დღის განმავლობაში მოქუჩებულ არაჟანს

ეროსმკეთებელი სდღებავს და კარაქის ან გადამდნარ ეროს სახით ხელსაყრელ ფასებში ჰყიდის. ერთი წლის უკან, კარაქადან თუ ეროდან შემოსული მოგება (გარდა უკვე აღებული ფასისა), აკრთვეთ თანასწორად იყოფა ყველა წევრების შორის.

ამნაირად პატრონებს ფულიც შემოდით არაჟანის წყალობით და თავისთვის საქმელი რძეცა რჩებათ.

რამდენად მომგებიანია ამგვარი ამხანაგობა გლეხობისათვის, ეს შეიძლება დავინახოთ გინდა აი ამ მაგალითიდან. გლეხის კარგი ჯიშის ძროხა ჩვეულებრივ წელიწადში 90—110 ვედრამდე რძეს იძლევა. რომ უფრო ადვილად ვიანგარიშოთ, ვსთქვათ, ძროხა იძლევა წელიწადში სწორედ 100 ვედრას, ე. ი. 75 ფუთ რძესა. რაც უნდა იაფობა იყოს, ამხანაგობას საეროსმკეთებლო, სულ ცოტა 50 კაპ. მაინც მისცემს თითო ფუთ რძიდან მოხდილ არაჟანში, ე. ი. წელიწადში 37 მ. და 50 კ. ისე რომ სრულიად უწვალებლად თვითთელი პატრონი თავის ძროხისაგან რძესაც აიღებს და შესაფერად საკმაო ფულსაც. თუ პირველ წელიწადს ამხანაგობას მთელი მოგება იმ ვალის მოსაშორებლად დასჭირდება, რომელიც დაედო საეროსმკეთებლოს მოწყობისა და საქირო იარაღის შეძენის გამო, შემდეგში, მეორე წელიწადს, ეს ხარჯები აღარ იქნება და მონაწილე პატრონების შემოსავალს 7—10 მანეთამდე მაინც კიდევ მოგებაც წაემატება. ამის გარდა შემდეგში არაჟანის რაოდენობა და ფასი მატულობს და შეიძლება, თითო ძროხამ თავის პატრონს ხალასი 70 მანეთი მოგება მისცეს. რაღა თქმა უნდა, ცალკე მომქმედ გლეხთაგანს ამოდენა ფულის აღების იმედი მარტო იმას ექნება, რომელიც ქალაქის მახლობლად სცხოვრობს და იქა ჰყიდის თავის ძროხების რძესა. თუმცა ესეც უნდა ვსთქვათ, რომ არც ქალაქის მახლობლად მცხოვრებ გლეხკაცისათვის არის ძლიერ სახირო საქმის ცალკე გაძლოლა, რადგანაც ამგვარ ადამიანს სხვა წვალებისა და ვაი-ვაგლახის გარდა, რძის დატარებაზე დიდი დროს დაკარგვა უხდება და ქურჭლის ყიდვაზე ფული ეხარჯება. საერთოდ თუ რომელიმე ოჯახის პატრონს მოუვა აზრად, ეროს კეთებას მოჰკიდოს ხელი, თავის დღეში ცალკე საქმის წაყვანით იმოდენა მოგებას ვერ აიღებს, რამოდენასაც ამხანაგობის წყალობით. მართლაც და შინაურულად ერთი გირვანქა ეროს მიღებისათვის არაჟანი 15 ტოლჩა რძიდან

*) ვინცოთაა ამხანაგობას არ ეყოს საქმის დასაწყებად შექუჩებული ფული, შეუძლია მიმართოს დახმარებისათვის მთავრობის მიწად-მომქმედ დეპარტამენტს, ან თბილისის სამეურნეო ბანკს, ქართულ სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოებას, ან საადგილმპულო კომისიას.

უნდა მოიხადოს, მანქანით კიდევ მხოლოდ 10 ტონ-
ჩიდან. ამასთანავე ყველამ იცის, რომ შინაურუ-
ლად მომზადებული ეროზო ზამთარში 30—35 კაპ.
იყიდება გირვანქა, იმ დროს როცა მანქანით მო-
მზადებული, იმის მიუხედავად, რომ ნაკლები არა-
ყანი სჭირდება, ზაფხულობით 40—45 კაპ. გა-
ლის და ზამთრობით 50—60 კაპეკადაც.

შეიძლება კიდევ, ოჯახში კარაქი ბლომად
მოგროვდეს, მეიდველი კი არსად იყოს და ამის
გამო წახდეს და დამძაღდეს, ან არა და ძლიერ
ნაკლებ ფასებში გაიყიდოს. საამხანაგო საერბოს-
მკეთებლოს კიდევ მუდამა აქვს ბაზარი ეროზოს გასა-
საღებლად და არამც თუ უჭურდება, პირიქით, რო-
გორც გამოცდილება ამტკიცებს, ჩვეულებრივ არც
კი ჰყოფნის ხოლმე ეროზო არსებულ მოთხოვნის
დასაკმაყოფილებლად.

ბოლოს, მეტი არ იქნება, მიუთითოთ იმაზე,
რომ ამხანაგობა, ფულის გამოსავლის გარდა, სუ-
ლიერ სარგებლობასაც იძლევა: ხალხს აკავშირებს
სულიერად და ადამიანს ასწავლის, როგორც თა-
ვის ინტერესების დაცვას, ისე თავის სოფლის
მცხოვრებლებისას.

როცა აშკარად დაინახავენ ხოლმე ამგვარ
მეურნეობის სარგებლიანობას, გლეხები უფრო
უკეთესად უვლიან თავის საქონელს, ადიდებენ
მეწველ ძროხის რიცხვს, უფრო უფროთხილდებიან
საძოვარს და ავრცელებენ ბალახის თესვას. ასე
საქმის წაყვანათ გლეხებს დოვლათი ემატებათ და
აუტანელ ტანჯვას და სიბნელეს თავს აღწევენ.

თუ სადმე ჩვენ სოფელში გლეხებს მოუვიდათ
აზრად ამხანაგობის დაარსება, უნდა ჯერ უკვე
არსებულ ამხანაგობათა წესდებას გაეცნონ, განი-
ხილონ, და მერე გააწესონ გადასახადი და აირ-
ჩიონ რწმუნებულები, რომლებიც შუამდგომლო-
ბას გასწევენ მთავრობის წინაშე და დაამტკიცებ-
ნებენ ახალ საზოგადოებას.

რწმუნებულები მთავრობას აძლევენ თხოვნას
და ორ ცალს, ყველა დამფუძნებლისაგან ხელმო-
წერილ, წესდებას. როცა წესდებას დაამტკიცებენ,
მონაწილეები ჰპართავენ საერთო კრებას და აქ
ადგენენ, რანაირად დაიწყონ საქმე.

თუ ამხანაგობას საქმე კარგად წაუყვა, მაშინ
შეუძლიან საერბოსმკეთებლოსთან საწვრილმანო
დუქანიც გააღოს, სადაც გლეხი თავის მოტანილ
რძეში სწორედ აწონილს და რიგიან საქონელს
მიიღებს. ამისთანა დუქნიანი საერბოსმკეთებლო
ამხანაგობანი ვოლოგდის გუბერნიაში არსებობენ.

შემოსავალი დუქნისა, რომლის ბატონ-პატრონი
ამხანაგობის თვითეული წევრია, ან საამხანაგო
საქმის გაფართოვებაზე მიდის, ან არა და როგორც
ჯილდო ეძლევა გლეხებს წადებულ საქონლის რაო-
დენობის დაგვარად.

კოოპერატორი.

ნავთის სამეფო

წიგნი II.

ბაქო შინაგანი საქმეებით, მრეწველობით და
აღებ-შიცემობით ევროპის ქალაქებს არ ჩამოუვარ-
დება. იგი საშინელი კონკურენტია და კომერციულ
სფერაში არა ერთხელ იცვალა ფერი მის წინ რუ-
სეთის სხვა და სხვა ქალაქებმა, მაგრამ ეს ტიტა-
ნი ქალაქი უძლური, დაძაბუნებული შეიქმნა 1905
წელში. შემოჰკრა თუ არა ამ წელიწადმა ბაქოს
თავისი მკაცრი, შეუბრალებელი ფრთა, ღონე
მიხილილი გაართხო დედა-მიწაზედ.

ამ ორმოცი წლის წინად, როდესაც ბაქოში
ნავთი აღმოაჩინეს, როგორც მკვიდრი მცხოვ-
რებელნი, მიწის მფლობელნი იყვნენ—თა-
თრები. იშვიათად შეხვდებოდით აქ, სომეხის გარ-
და, უცხო ვინმეს. სომეხობა აქ წვრილ ვაქართა
კორპორაციას წარმოადგენდა.

დაბადებით კომერსანტმა სომეხმა, გაიგო თუ
არა ამ მამულების გემო, ფუტკარივით დაეხვია და
კიდევ ისარგებლა თათრების უკულტურობით და
გაუნათლებლობით, რომელთაც ვერ გაეგოთ, ვერ
მიხვედროდნენ, თუ რა ბაჯაღლო ოქროებით იყო
მათი მამულის გული სავსე. ნავთის შომცემი საუ-
კეთესო ადგილები საჩქაროდ ჩაიგდეს სომეხებმა
ხელში და ბოლოს დანარჩენი მამულებიც ნელ-
ნელა, შეუმჩნევლად გადავიდა მათ ხელში.

ღიახ დღეს ბაქოს და მის მიდამოების ბატონ-
პატრონი და აჭაური კაპიტალის წარმომადგენელი,
თითო ოროლას გარდა,—სომეხია.

ბოლოს მიხვდა თავის შეცდომას თათარი,
მაგრამ გვიანდა იყო. ამ აუარებელ სიმდიდრეს
პირში ნერწყვმოსული შორიდან შესცქეროდა,
გულნატკენი, ოხვრა-ვაგების მეტს ვერაფერს ჰხე-
დავდა, მაგრამ შურის ძიების სურვილს გულში
ატარებდა.

ღიახ, ამ შურის ძიებით სავსე გულის თქმას
ყური მოჰკრა „სხვამ“, რომელმაც გაუათასკეცა

მას ბოლმა, ჩაავლო ხელი, გაუძღვა წინ და... ერთ მშვენიერ დღეს გადაიბუჯა მთელი ბალახანა. 15,000 კოშკი უცხად შთანთქა აღგზნებულმა ცეცხლმა და მოშიშვლებულ-მოტიტვლებული ნავთის სამეფო გახრიოკებულ ტრიალს ზინდორს დაავანა. განადგურდა უთვალავი სხვა და სხვა ქარხნები, სახელოსნოები და ფერფლად იქცა აუარებელი მილიონები. ამას მოჰყვა ორ მეზობელ ერთა შორის შეტაკება, უგუნური სისხლის ღვრა, სახლების აკლება, მათი წვა და მინგრევი-მონგრევა.

ამ დროს ბევრმა თათარმა დაიბრუნა თავისი მამული, ბევრმა აუარებელი სიმდიდრე შეიძინა. ერთი სიტყვით, ვინც სახელად „ყოჩა“*) დაირქვა და რამდენიმე შეიარაღებული კაცი ჰყავდა, ყველა გამდიდრდა და ამის შემდეგ მათაც მოჰკიდეს ნავთის მრეწველობას ხელი. მათი რიცხვი ბალახანაში დღითიდღე იზრდება; მხოლოდ ყველა მათგანი, გარდა ორი-სამი კაცისა, წარმოადგენდნენ წვრილ და პატარა კაცუნებს ჯერ-ჯერობით და შემდეგ დრო გვაჩვენებს.

ეს გახლდათ უმთავრესი მიზეზი 1906—7—8 წლების საშინელი კრიზისისა, ამ ფულის საკუთხეველად გადაქცეულ ქვეყანაში. ასეთი კრიზისი არამც თუ ბაქოს, ვკონებ, თვით ევროპის დიდ ქალაქებსაც არ ენახებოდათ. ჩვენი წვრილი და შუათანა ნავთის მწარმოებელი იმსხვერპლა ამ კრიზისმა. მწარმოებელს ნავთის ამოღება 13 კაპეიკი უჯდება ფუთი და ამ კრიზისის დროს ნავთის ფასი 11 კაპეიკამდის დაეცა. მწარმოებელმა ვერ გაუძლო ფუთზე ორი კაპეიკის ზარალს და კლიტე ჩამოჰკიდა თავის საწარმოვო ქარხნის კარებს.

კრიზისმა ათი-ათასი მუშა ქუჩაში ისროლა და, თვეობით მშვიერ-მწყურვალნი, ქალაქის ხან ერთ მხარეს, ხან მეორე მხარეს, აწყვიტა; ილაჯგაწყვეტილმა მუშამ იარაღს მიმართა. გახურდა ცარცვა-გლეჯა. შუადღისას ქუჩაში გავლა უშიშრად შეუძლებელი იყო.

ამ განსაცდელში იყო ბაქო სამ წელიწადს, შემდეგ დაწყნარდა ყველაფერი. ცხოვრებამ ნელ-ნელა დაიწყო თავის კალაპოტში შესვლა; არეულობის დროს საზღვარ გარეთ გაქცეული კაპიტალისტები დაუბრუნდნენ საქმეს და ქალაქმაც მიიღო მუდმივი ელფერი, ისევე დატრიალდა მისი ცხოვრების ჩარხი.

ბაქოში ბირჟის მეფეებად როჩილდი და ნობელი ითვლებიან. მისი ბედ-იბაღალი ამ გაუმაძღარი სვავების კლანქებშია და მართლაც ამ პართ ბირჟაზე „სვავებს“ უწოდებენ.

ფულს ხომ ყველაფერი შეუძლიან და მის ძალას კიდევ ხელს უწყობს კომერციულ სფერაში არსებული მრავალი ხრიკები და გაიძვერაობა. ეს კაპიტალისტები, როდესაც მიიყვანენ ნავთის ფასს მინიმუმამდის, წვრილ მწარმოებელთაგან რამდენიმე მილიონ ფუთ ნავთს თვითონ ყიდულობენ, მათ ამისათვის აუარებელი რეზერვუარები აუგიათ შავ ქალაქში და სხვა და სხვა უფრო ხელსაყრელ ადგილებზე. როდესაც ფასი აიწვეს, მაშინ ეს „სვავები“ დაჰქროლავენ ბირჟას, გახსნიან სავე რეზერვუარების მილებს, უშვებენ ნავთს და მის მორევში ახრჩობ-აღრძობენ ბირჟას და მასთან წვრილ მწარმოებელთ. ამას წინად, როდესაც ნავთის ფასმა აიწია—ფუთი 38¹/₄ კაპეიკამდის ავიდა—„გეყო ფარვაშობა“, დაულრიალა ბირჟას ნობელმა და დაჰქროლა მას. ვლადიკავკავის და ტაშკენტის რკინის გზებს სამი მილიონი ფუთი მისცა და ამით ფასიც დაეცა 36 კაპეიკამდის. გულ-გახეტქილმა წვრილმა მწარმოებელმა, თუ კი ვისმეს ჰქონდა ნავთი, საჩქაროდ მიჰყიდ-მოჰყიდეს, ეკონათ ახლა კი გააღო პირი „სვავმა“ ჩვენს გადასაცლამავედო, მაგრამ „სვავებმა“ ფრთები შეიკრიბეს და ჯერ-ჯერობით განსვენებას მიეცნენ, გაჩუმდნენ, ალბად რაღაცა საზარელ საქმეს უპირებენ საბრალო ბირჟას და უცხად უნდათ გადაყლაპონ წვრილი, პატარა მრეწველნი, რომელთაც, ვინ იცის რამდენჯერ დაუკორტნიათ მძლავრი და მაგარი ნისკარტით, რის წყალობითაც ზოგი მათგანი დღეს ძლივს-ღა მიღონდიანებს.

ბევრჯელ შეჰკრეს აქ წვრილმა მწარმოებლებმა ბლოკი, აღარ აძლევდნენ ნავთს როჩილდს და ნობელს, მაგრამ ამოდ. ამ სვავებს“ მაშინ ფრთას ავლევინებენ სომეხი კაპიტალისტები და წლობით უღებენ პირობას, რომ რაც ნავთი ამოვა მათ საწარმოვოში ჩააბარონ „სვავებს“, ერთ კაპეიკით ნაკლებ არსებულ ფასებზედ რისთვისაც ნობელი და როჩილდი წინდაწინვე მილიონობით ურიგებენ ფულს. ეს ხრიკი უფრო იმისათვის ხდება, რომ უცხო თვალისაგან დაფარული იყვეს კომერციის ასეთი მანქანებანი. და რადგანაც წვრილ მწარმოებელთა რიცხვს, მხოლოდ თათრები შეადგენენ, სომეხთა შურის ძიების დრომაც იი სწორედ აქ იშლება...

*) თათრულად—დონიერი.

არც თანამედროვე ცხოვრების კვალს ჩამორჩენილა აქაური კაპიტალისტი. იგი არა სწავას არც შამფურს და არც მწვადს. აქეთ ხელ გაშლილი, დარღმანდული ქველმოქმედება, აუარებელი კულტურული დაწესებულებანი და იქით ხუთასათას მანათად ღირებული სატუსალოების შენება, შეწირვა სამი ათასი სხვა და სხვა კონსტრუქციის ბორკილებისა. სამაგიეროდ გუშინდელი გაღვი, დღეს გაღვი-ილა და ღენერლის ფორმით ქუჩაში დანაფარდობს.

ასეთია ამ ქალაქის ვითარების ერთი მხარე და თუ მას უფრო ღრმად ჩავუყვირდებით, ბევრს საინტერესოს შეხვდებით.

რას შვრება აქ ქართველი, რომლის რიცხვი დღეს ბაქოში 5000-ას აღემატება და დღითი-დღე იზრდება? რა სარგებლობა მოაქვს მას თავისი ერთსათვის, თავის საქმობლოსათვის? ამაზე პატივცემულ მკითხველს შემდეგი წერილით მოველანაპრაკები.

ალ. ნ—ძე.

(ხ მ ა ჯ ა ხ მ თ ი ღ ა ნ)

ცოტა რამ სოფლის ბიბლიოთეკებზედ

სიღნაღის მაზრა. ამ უკანასკნელ წლებში კახეთის სოფლებს სწავლა-განათლების მხრივ ერთის შეხედვით დიდი წინსვლა ეტყობა. იქ, სადაც სკოლა არ არსებობდა, გაიხსნა, ან იხსნება ახლო მომავალში. სადაც არსებობდა, იქ ემატება ან განყოფილება, ან კლასი. სკოლებს თან მოსდევს ბიბლიოთეკების უხვად დაარსება. ამ შემთხვევაში მე მხოლოდ სოფლის ბიბლიოთეკები მაინტერესებენ, მათ მოქმედებას შევხები და ორიოდ ჩემ სურვილს ან, უკეთ რომ ვსთქვა, მოსაზრებას გამოვსთქვამ ამ დაწესებულებათა მკვიდრ ნიადაგზედ დასაყენებლად. სამწუხაროდ, ჯერ არ არსებობს სტატისტიკა სოფლის ბიბლიოთეკების მოქმედების შესახებ ჩვენში და ამიტომ ძნელია ჩემთვისაც უტყუარი ანგარიში წარმოვადგინო მკათხველის წინაშე მათ შესახებ, მხოლოდ ზოგადს ჩემს დაკვირვებას კი ვაგვიზიარებთ. აქამდის თითქმის ყოველი სოფლის ბიბლიოთეკა ერთსა და იგივე ისტორიას განიცდის: ამა თუ იმ სოფელს მოველინა დროებით ინტელიგენცია; ადგილობრივ მცხოვრებთა „ინტელიგენტურ“ ნაწილის დახმარებით დააარსა ბიბლიოთეკა, რომელიც ინახება დამაარსებელთა

საწევრო გადასახადით და წელიწადში ერთხელ გამართული საქველმოქმედო წარმოდგენით ან საღამოთი. პირველი ორი ან სამი წელიწადი „ხალისობენ“ დამაარსებელნი და, თუმცა დიდის ოხვრით, იხდიან თავიანთ წვლილს, წელიწადში მანეთიდან—სამ მანეთამდე. შემდეგ ხალისი იკარგება წევრთა შორის და კანტი-კუნტად-ლა ეხმარებიან ამ დაწესებულებას, რომელსაც თანაბარი დახმარება კი სჭირია, რადგანაც ხარჯი ბიბლიოთეკას ცოტა არა აქვს. მკითხველი ან თავიდანვე არა ჰყავს, ან ვინცა ჰყავდა, ისიც აკლდება, რადგანაც ისევ დამაარსებელთაგანი თუ ჰყავდა მკითხველად და ისიც ფორმის გულსთვის, რომ წამბაძველები გამოეწვია. ამ გვარად თან და თან უფერულდება მის გარშემო აღძრული აღფრთოვანება და გატაცება, შესანახი სახსარი ეცლება ნელ-ნელა და უდღეური ბავშვით დაფეს სულსა. რასაკვირველია, შეიძლება უფრო დაწვრილებითი დახასიათება ამ ისტორიისა, მაგრამ ესეც კმარა იმისთვის, ვინც იცნობს სოფლის ბიბლიოთეკებს და, ვინც არ იცნობს, იმედია, დაიჯერებს. გამონაკლისი ყველგან არსებობს. უკანასკნელზედ ლაპარაკი მეტია. დამაარსებლებს რომ ჰკითხო, ბიბლიოთეკა ხალხისათვის იყო გახსნილი; მაგრამ ხალხიდან ერთსაც არ გაუქაქანებია, ბიბლიოთეკის დღიდან დაარსებისა და მისი სულის დაღვეამდე. ესეთი სამწუხარო მდგომარეობა სოფ. ბიბლიოთეკებისა, ჩემის აზრით, უნდა აიხსნას იმ გარემოებით, რომ ჯერ-ჯერობით სოფლის ბიბლიოთეკის მკითხველი არა ჰყავს ხალხიდან, იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ ხალხში ჯერ წერაკითხვა ძლიერ მცირედაა გავრცელებული, ან სულ არ არის. მაშასადამე, ბიბლიოთეკას ნიადაგი ყველგან არა აქვს და არც უნდა ჰქონდეს. ლოლიკა ამას გვიკარნახებს. სამწუხარო ჩვენში ის არის, რომ ყოველნაირი დაწყობილება „მოდასავით“ შემოდის, და, ვინ არ იცის, რომ „მოდა“, როგორც ახლის მოყვარულთაზედ და წამბაძობაზედ დამყარებული, ყოველთვის უდღეური და წარმავალია. ამას წინადა, ერთმა კეკლუცმა „კარტველმა“, თავადის „კალმა“ მახარა, რომ თავის სამშობლო სოფელში ბიბლიოთეკის დასაარსებლად ნებაართვა მიიღო. ჩემს შეკითხვაზედ, სკოლა არსებობს დასახლებულ სოფელში თუ არა, მან გაკვირვებით თავი გაიქნია. მაშ ვისთვის ან რისთვის ირჯება კეკლუცი „თავადინა“? ბიბლიოთეკის სოფლად ჯერ-ჯერობით

ყველგან არა ჰყავს ისეთი ელემენტი, რომელსაც თვითონვე შეეძლოს მისი შენახვა, როგორც საქირო და სასარგებლო დაწესებულებისა.

ამიტომ, ჩემის აზრით, უნდა უკუ ვაგდოთ შემოხსენებული „ზოდასავით“ გატაცება ბიბლიოთეკებით იქ, სადაც ჯერ ნიადაგი არ არსებობს და დავადგეთ უფრო დინჯსა და მოსაზრებულ გზას ხალხის განათლებისას. იქ, სადაც არავითარი სკოლა არ არსებობს, ადგილობრივი გულშემატკივარი ინტელიგენცია უნდა ეცადოს საშრეველო, სამინისტრო ან ქ. შ. წ. კ. გამავრც. საზოგადოების სკოლის დაარსებას. შემდეგში ამ სკოლებთან ადგილობრივი ძალებით უთუოდ უნდა დაარსდეს საკვირაო სკოლა, ან გაიმატოს სახალხო კითხვები, სადაც არსებობს ერთ-ერთი ზემოთ დასახელებულ სკოლათაგანი მაინც, თუ იგი დიდი ხნია არსებობს, და ამ გვარად წერა-კითხვის მკოდნე გამოუზრდია ამ სოფელში, იქ, რასაკვირველია, შეიძლება ბიბლიოთეკაც და მასთან სახალხო კითხვები და საკვირაო სკოლაც. თუ სკოლა ახალი დაარსებულია და ჯერ ვერ დაუსვავს სწავლა-განათლების ბეჭედს, იქ სჯობიან ჯერ საკვირაო სკოლა და შემდეგში ბიბლიოთეკა. ესეთ გზას უფრო მკვიდრი და ნაყოფიერი ნიადაგი უჩიანს, ვიდრე აწ არსებულს. მხოლოდ მაშინ ექნება ბიბლიოთეკას ქონებრივი ნიადაგი და ზნეობრივი მიზანი. მკითხველი საზოგადოება მხოლოდ მაშინ შეინახავს ხალისიანად თავის პირმშო შეილს. როგორც ეტყობა, ამ უკანასკნელ გზას დაადგა კიდევ რამდენიმე სოფელი.

სოფელ გურჯაანში, მაგ., ადგილობრივმა ინტელიგენციამ უკვე აღძრა მთავრობის წინაშე თხოვნა სამინისტრო სკოლასთან საკვირაო სკოლის ნებართვის შესახებ, და იმედია, სათანადო მთავრობა ნებას დართავს ამ დაწესებულებას. არც გასაკვირველია გურჯაანისთვის ეს დაწესებულება, რადგანაც აქ არსებობს ორი სკოლა ოთხი მასწავლებლით და ორი მღვდლით; ამათ გარდა, არის ექიმი და კიდევ, სამეურნეო სწავლით აღჭურვილი რამდენიმე განათლებული კაცი, რომელნიც აგრეთვე დაეხმარებიან საკვირაო სკოლას. ამათ არც უნდა დიშურონ თავიანთი ცოდნა და ენერჯიაც და მხნედ უნდა ჩაებან ხალხისთვის შრომის ფერხულში. ამას თხოულობს მუშა ხალხისთვის გულშემატკივრობის საქმით დანახება, თორემ, ხომ ვხედავთ, რომ ცარიელი ლაპარაკი ხალხის ინტერესებზედ და ოხვრა—აღტაცება ვერას აღწევს. ასეთივე გზას დაად-

გა, უფრო აღრეც, სოფელ კარდანახის ინტელიგენცია; მაშ ვუსურვოთ ახალ გზაზედ გამარჯვებით წინ სვლა სოფლის ინტელიგენციას.

ძვეერელი.

თეატრი და სელოვნება

ქართული თეატრი.

ახალი სეზონი საზოგადოთ უფრო სრულია და მადლიანი წინანდელებსედა. ახალი რეპერტუარი, სოციატრო ეფექტები, დეკორაციები, დასის მუყაითი მუშაობა იმედს გვიდვიძებს, რომ ზროგრესი ჩვენი სელოვნების ჯერ არ შეპერებულა. რამდენიმე ახალმა პიესამ დაგვიმტაცა, რომ ბევრ ნაკლთან, დიდი სიყვარულიც აქვთ ჩვენ სცენის მუშათ გაუმჯობესებისა და, შეძლების და გვარად, სძლევენ ძველებურს კინკლათას და შედღეს, რაც წარმოდგენის მთლიანობას მეტად სელს უშლიდა უფაქლთვის. ამ მხრივ აღსანიშნავია ახალი პიესები: „მთის ზღაპარი“, „ეკვინე“ და „ანტიკონე“. მე მსურს მფითხველის უურადღება უფრო ამ უკანასკნელს მივაქციო, რადგან ზირველ ორს, გარდა ჰატარ-ჰატარ ნაკლებისა, ჯერ დაუმთავრებლობა ეტუობა, როგორც სისცენო ეფექტების მხრივ, ისე მინაარსითაც. მაგ., შიუკაშვილის „მთის ზღაპარს“, იმის გარდა რომ კლდეები სიანლისკან ზეთწასმულებივით ბრწეინავენ, ბრადის ჩანჩქერი კი ხავს მოკიდებულია, რომ ახლად მოკლეულ არწივს ფრთები და ფეხები გაფშეკილი აქვს და მშველი დამსხვალ კატას ჰგავს, იმის გარდა რომ სიმბოლიურ — ზღაპრულ შთანქვლილებას აფეკებს ლეოს შავი სერთუქი და მედოს მანტეკეურის კაბა და ფრანგული ქუსლები (ეველა ესენი თვალში სანჩერი წვრთმალება), — ეველა ამას გარდა, ვამბობ, შიანკანი ნაკლებიც ბერია. იგი თითქმის სიყვარულით შექმნილია, მაგრამ გამოზრდა, დაკვირვებით შემოქანდაკება უფაქლის ნაკვთისა, ავტორს დაზარებია, ან დაჩქარებულა. მაგ., მეტად უხერხულს და გარედან მიკერებულს ჰგავს ნასკვი ამ „პოემის“, ჯამბორძის ვაჟის ცხენიდან ჩამოვარდნა. მთელი ეს სცენა როგორდაც განკებ შეტკვილია, და ამგვარა შესვედრა მედოსი და ლეოსის უხერხული გამოდის. საზოგადოდ, ავტორს უურადღებით შეუუშავებია უმთავრესი მომენტები და მეორე ხარისხოვანები კი, რომელნიც უნდა გარმონიულად აკავშირებდნენ ზირველებს და სინამდვილის ეფექტს ახდენდნენ, —

სრულიად არ ვარგანს. ამ მხრივ ზირდაზირ ძნელი მოსაფიქრებელია, თუ რისთვის დასწირდა, მაგ., ავტორის სიცოცხლე უნდა „ბებურა“, რომელსაც მუთაქსავით აქეთ-იქით უსწრდდ დათრევენ და სხ.

გადავლ ანტიგონესუ.

გვაზავას (რომელიც სსოგადოთ სინტერესო ლექტორია) უფერულად წაკითხულმა წინასიტყვაობამ არა თუ არაფერი არ შეჭმატა „ანტიგონეს“ წარმოდგენის, ზირ-იქით შთაბეჭდილება წახდინა, რადგან უმთავრესი სასიკეთო ტრაგედიის, — ბერძენთა შექედულება დაუსაფლავებელ გვამის ტანჯვაზე, სრულიად უფერადებოდ დასტოვა და უურადდება ასტონამიულ (?) და იურიდიულ მხარეს შიქტა. ასტონამიულ-გეოგრაფიული გავლენა ბუნების ბერძენთა ფიზიკაზე და სსინარული იყო, ტრაგედიის შინაარსი კი იბადება ცრუმორწმუნეობისა და ბუნებრივ მოთხოვნილებათა შეხლა-შეჯახებისა; აგრეთვე გადაულახველი ბედისწერისა და ადამიანთ სურვილების წინააღმდეგობიდან. და ამ შემთხვევაში დასაზრაცი სხელმწიფოსა და ზიროვნების შორის ბრძოლაზე, თავისი ნაძლადევობით, შემდეგს წარმოდგენდა რსების უვარგავა და მუყურებელთა შთაბეჭდილებისა შეტდობაში შექევადა.

სსოგადოთ, წინასიტყვაობა სრულიად მეტი დროს-დავარგავა, რადგან მსახიობმა თავისი თამაშით და სიტყვებით უნდა განახორციელოს ავტორის აზრი. თამაშის განსხვავება წაკითხვისაგან იმაშია, რომ მსახიობი „ქეჩინიან“, ასისხლხორცებენ, ხსელ იერს აძლევენ დიდებული ავტორის დიდებულ ნაწარმოებს.

ამ მხრივ მშეენივრად იყო შემუშავებული მთელი გარეგანი სახე წარმოდგენისა. მართლაც, ცოტა წაბაძა ეტეობოდა მოსკავის სამხატვრო თეატრისა, მაგრამ მანც ნიჭიერად და სიყვარულით იყო შეთანხმებული ეველაფერი. ეტეობა, კ. ანდრონიკაშვილის ბეგრი ჭაფა და გრძობა-დაკვირვება დასწირებია რომ ჩვენი დაქსაქსული სსცენო ძალებსაგან მხატვრული მთლიანობა შეეჭმნა.

ტრაგედიის შინაარსი მოკლე, მაჟიო და მეტად ტრაგიკულია, მართლაც.

თების მეფე კრეონი სსტიკ ბრძანებს გასცემს — დიდებულად დამარხონ ეთეაკლე, სსმობლოსთავის თავდადებული, და ძაღლთა და ევა-უორანთა სარჩოდ დასტოვონ ზოლინიკე, რომელმაც მტრის ჯარი მოაიყვანა სსმობლო ქალაქის დასაშერობად მათი და — ანტიგონე, არ ემორჩილება ამ ბრძანებს, რადგან მისთვის უმადლესი კანონი სიყვარულია, რომელიც ერთნაირად ეკუთვნის ორთავ ძმას. იგი მარხავს ზოლინიკეს და ამისთვის სიკვდილით ისჯება. კრეონის შუალი გემონი ანტიგონეს

სატრეოთა და მამას ეხვეწება ზატიებს, მაგრამ მოუდრეკელი კრეონი არა სტუდება და მარტო მოხუცი წინასწარმეტყველის სიტყვები აადებინებენ ხელს თავის სიტყვაზე. მაგრამ გვიანდაა: ბედისწერამ შეიწირა თავისი მსხვერპლი. გემონი და ანტიგონე განმორდებას წუთი-სოფელს. შეწუხებული კრეონი ითხოვს სსსჯელს და განიდევნება ქალაქიდან.

სხვა, მეორე ხარისხისგან ზირნი ორიგინალურს და შესამებულ ფონს წარმოდგენენ ამათთვის; თუმცა ძველი ტრაგედიის იმით განირჩევა, თავის და სსსარგებლოდ, ხსლანდელისაგან, რომ იქ მეორე ხარისხისგან არაფერია. ეველაფერს თავისი ადგილი და სოამ აქვს, თავისი აუცილებლობა მიზან-მისაღწევი. მოშიში ისმენს უფრო ნათელ ჭეფოს ანტიგონეს მტკიცე ხსათის; გემონის მგრძობიარე სული თვალს გვიხელს კრეონის სსსსტიკე-უგრძობილბაზე.

როგორ შესრულეს, როგორ მოერიგენ ამ ტრაგედიას ჩვენი მსახიობნი?

სსოგადოთ უნდა ითქვას, რომ მათი ერთსულაუნობა, გრძობიანი და მოთაქრებული თამაში კარგ შთაბეჭდილებას სტოვებდა, მაგრამ ამასვე ვერ ვიტყვით კერძოდ ეველა მათგანზე.

რამდენადაც ანტიგონე ლამაზი, შეგნებულად მოთამაშე, მდიდარი შიმიკით და გრძობით აღსავსე იყო, იმდენად კრეონი უშნო, როლის უცოდინარი და სრულიად შეუგნებელი როლისა. რამდენადაც ანტიგონეს სულის ზრახვანი და მისწრაფებანი უსიტუოდაც გულსა სვდებდნენ, იმდენად კრეონი უფერულს, უსიცოცხლო მანკებს ჰგავდა. გუნამ ვერ ვადმოგვცა კრეონის დაუძალავი ძალა შედგარი სიმტკიცე ხსათისა, გატეხილი მხოლოდ უხენაეს განსჯისა წინაშე, — ტირეზის წინასწარმეტყველებისა. მან არა თუ არ დავაიურათა გულის განცდანი, ვამწვეული იმ ზირველ-შესვედრილი ტრაგიზმის მსხვილით, რომელმაც გული შეუგრიდა და ვაყვანს ათქევიანი: სიტყვას გაუტეს, ბედს დავემორჩილებო, — არც კი შეგვამცნვიან, რომ ამ ვეება ხსათის ძირში რადაც უხვევი და სსმხელი მოხდა. ის ვინც თვით დმერთებს ეურჩება, ვინც მტკიცედ ამბობს:

„თქვენ ვერ მისწვდებით დასაფლავოთ მიცვალებული, თუნდაც არწივმა, ძველის ბრძანებით, იგი ჰყოს მოტაცებული“,

ის კრეონი, ქედს იხრის და, „თუმცა არა სურს“, ემორჩილება მხოლოდ ბედის წერას, რომელსაც „დმერთებიც ემორჩილებიან“. ეს ტიტანიური ხსათით, ეს ადამიანი, რომელმაც არ იცის ორქოფობა, თითქმის დმერთს ედარება ძალით, გუნისა სსნათ რადასაც მოუხეძავს წარმოად-

გენდა. „ბოხლასა ჰგავსო“, იხუჩნა ერთმა დამსწრე ქართველმა მწერელმა. მაშინაც კი, როცა გემონა, მისი ერთად ერთი საყვარელი შვილი, განკვირული შემოიტანა, მაშინაც კი არ ეტუებოდა უხამო წუხილი მთავარულე მამისა. ის წუხილს თამაშობდა და კი არა სწუნდა. და აბდუშელს—მთამბეს, რომ წინაღვე არ ეთქვა, კრთონი სწუნდაო, ამას ვერავინ მიხვდებოდა. ისეთი ტლანქი მისვრა-მისვრა, თავზედ ხელების მტვრევა და ამისთან უძრავი სხვის გამომეტყველება სრულიად არ შეეგერებოდა მის როლს. წვეულებრივი როლის არ ცოდნა, რომელსაც ზროხაში ჰგვარავს ხოლმე—ას! ჰმ, ეე .. და სხვა უცნაური ხმებით, ლექსში მეტად უხეში და უმიგანა იყო. ესეთი თამაში აფერხებდა სხვებსაც და დარბაისელ იერს უკარგავდა.

დავითაშვილის ნიჭიერ თამაშს, კარდა გუჩიასი, ახდენდა ცოტათი ზატარა ხმის შეუფერებლობა იმ შედიდურ გამომეტყველებს-მოდრატბასთან, რომელიც ისე კარგად ეგუებოდა მთელს კარემობათ.

იქ, სადაც გამოსახნი იყო ქალურ გრძობათა სიღრმე-სიღიადე, დავითაშვილი შეუდარებელი იყო; მისი ხმის ბეგრანი ზოგან იმისთანა სიძლიერით და მჭერ-მეტყველურად მოისმოდნენ, თითქო თავის ღვიძლს, საკუთარს გრძობათ განიცდიდა; მაგრამ მოულოდნელი გადასვლა ერთი ტონიდან მეორეზედ,—ზეიმურიდან გრძობიერზედ და შემდეგ ისევ ზეიმურზედ, ცოტა უხერხული და არა ბუნებრივი.

ჩინებელი იყო მისანი—ტირეზი—შალაკაშვილი. ეს მისანიობა, „რომელიც თავის დღეში როლს არ აფუტებს“, ზირდაზირ საუცხოო იყო. მისი გარეგნობა. გრძობი, მოძრაობა საუკეთესოდ ეწეობოდა ანსამბლს და აღვიძებდა გულში იღუმალ მოკრძალებას მისდაში. მისი მძლავრი და მჭრელი სიტყვები, თუ გულს ვერ უკაწრავდნენ კრთონ—გუჩიას, მყურებელს და ნამდვილ კრთონს შეადრწუნებდნენ და აფერს აცვლევინებდნენ. მისი აღდეგება, პირად შეუგრანხეოფით გამოწვეული აღდეგება, ისეთი ბუნებრივი, ისეთი ნათელია, რომ თვით იმ ბებერის, აუღელვებელ ღმერთებს მოციქული ბებერის სულში ჩაგახედებთ და გათქმევიანებთ: ადამიანი, თუნდაც ღმერთის მოციქული და მათგან დაბადებული,—მაინც ადამიანია და „არაფერი ადამიანური მისთვის უცხო არ არის“. შალაკაშვილმა ძირამდის დაშირტა სოფოკლეს აზრი და შთიანი, ძვირფასი სურათი დაგვიხატა ღვთის მისანისა. ეველასზედ ნაკლებ მას ეტუებოდა ცრუკლასიკური ზეიმობა და ეს ზომიერება რომ სხვებისაც დაეცვათ, მთელი წარმოდგენა ამ სეზონის შედგურად ჩაითვლებოდა. საზოგადოთ ცრუკლასიციზმის გავლენა მთელ ზიესასზედ ისეთი ძლიერი იყო, რომ ზოგიერთი არტი-

სტები ვერ უძლებდნენ ამას და არღვევდნენ მთლიანობას თავისი მიხტი-მოხტიანობით (მაგ., მკალთბლიშვილი თავისი კლესური დანაზაკით, ან აბდუშელის ლექსთა წყობა, თითქო ავთანდილის ლექსსა კითხულობსო). მატარაძე და ხორა უფრო ურეებს ჰგვანდნენ, ვიდრე ბერძნებს და მათი ევროპული სიმღერა უსიტევედ (რადგან არც ერთი სიტევა არ ისმოდა ჰკაფიოდ), მუსიკასთან ერთად როგორღაც არღვევდა ზეიმს წარმოდგენისას და რადაც ვალსისებური ხმები გემონის სიკვდილის დროს, ხომ სულ უცნაურს შთაბეჭდილებას სტავებდნენ.

ცულები იყვნენ: ისმენა, რომელიც უფრო ფილენჯიანს ჰგავდა, ვიდრე შამიკის მეფეს; ევრიდიკე—ისევ ის უცვლელი კანკარეთელი, რომელსაც მეფის, კლესის, აზნაურის ცოდობა, თუ ეველა ამათი ქალიშვილობა - ერთხანდა აქვს წარმოდგენილი და ერთხანის სანტიმენტალიზმით თამაშობს. ცულები, ძალიან ცულები იყვნენ მსახურნი, მაგრამ ეს კი რეჟისორის ბრალია, რადგან უსიტევედ ადამიანსაც უნდა შესაფერი გრძობი და ცხიმი ჰქონდეს, თორემ მეტად აფუტებს შთაბეჭდილებას ის კარემობა რომ საბერძნეთის, საქართველოს, ევროპა თუ ინდოეთის მსახურნი იგივე თარალაშვილები და აღექისიკები არიან, ისევ იმავე მიხვრა-მისვრით და სხვით. გრიმი, ეს უზირველესი მტენება მსახიობისთვის, რომ მხურებელს არ ეჩითიერებოდეს თვალში თარალაშვილის სახე იქ, სადაც ბერძნის ჭაბუკი, ან ჰოლანდიის ზრინცი უნდა ეგულეობდეს. დასასრულ იტყვიით, რომ კადაჭარბებული ზეიმითი კილო, მიღებული ეველასკან, არ ეგუება არც ზიესას და არც ეხლანდელ შეხედულებას თეატრზედ, როგორც მასწავლებელ მოაღენასზედ. არ შეგვიძლიან დიდი მადლობა და სიხარული არ გამოუცხადოთ რეჟისორს და მთელ დასსაც, რომ ნამდვილი ესთეტიური და მადლი გრძობები აღუძრეს, ბლომად დამსწრე ხალხს. უსურვოთ გამარჯვება და გულწრფელი სიუვარული მედ ზომენს ტაძრისაღში მამავალში. ქართველი საზოგადოება არასდროს უმადური არ არის და დავისება უოველთვის იცის, ოღონდ განსაჯებით და მართლაც კარგი რამ აჩვენეთ.

ბ. გ.

ნ ა რ ე ვ ი .

სიჩუმის კლუბი. ამას წინად ლონდონში გაიხსნა ახალი კლუბი,—სახელად „სიჩუმის კლუბი“. ამ კლუბში ყრუ და მუნჯები იკრიბებიან და დროს ატარებენ. მეტად საინტერესოა უცნაურ კლუბის წევრების დროს გატარება.

გარშემო სიჩუმე მეფობს, მაგრამ წევრები, მრავალი კაცები და ქალები კი ძალიან კარგად ჰგონობენ თავის თავს. მუნჯები ერთმანეთს შორის მზიარულად ბაასობენ ხელების და თითების საშუალებით. რადგანაც კლუბში ზარები არ არის, მოსამსახურეებს ეძახიან ელექტრონის სინ. თლოთ. რავალითად, თუ წევრს კლუბში შევოსვლა უნდა, ელექტრონის ღღს დააქერს,—უფერად ელექტრონი გაანათებს და მოსამსახურე კარს გაუღებს. უმთავრესი გასართობი წევრებისა არის—კითხვა, ბაასი, ბილიარდის თამაში და... გალობა. აქაც მარტო ხელების დაქმარებით, სიჩუმე და ხელეზ-თითების

ფათური, ამ უცნაურ კლუბში მზიარულ ატმოსფერასა ჰქმნის.

(მაგრამ ეს უცნაურობა არ გააკვირვებს ქართველ მკითხველს... ვინც თბილისის ქართველოზის „ხალ კლუბში“ ყოფილა, საცა „მზიარულ“ ატმოსფერას მარტოდენ ესეთივე ჩუპი ხელის ფათური ჰქმნის ქადაღის თამაშის დროს, სადაც მუნჯური და უცნაური სიტყვები და ისმის: ბაკარა, მიკაო... განსხვავება მხოლოდ იმაში თუ არის, რომ ღონღონის კლუბის მუნჯები წიგნებსა და გაზეთებსაც კითხულ ობენ...)

ჩ ვ ე ნ ი ფ ო ს ტ ა

ბ.ბ. ახალგაზრდა მწერლებო! მწერლებო, რომლებიც უკვე გამოხულებართ სამწერლო სასარგებოდ და მწერლებო, რომლებიც გამოხვალთ ახლო მომავალში. ერთი თვე არ არის რაც ჟურნალი „კლდე“ გამოდის და ერთ თვეზედ მეტია, რაც ჩვენა რედაქციას აუარებელი ბელეტრისტული და პოეტური ნაწარბოები მოსდის. ჩვენ იმაშიც დარწმუნებულნი ვართ, რომ მრავალი მათგანი ჯერ კიდევ გზაში იმყოფება. ყველანი ჩვენ დიდის ყურადღებით გადავიკითხეთ და შემდეგი უცნაური მოვლენა აღმოვაჩინეთ. ისინი შეეხებიან მტყა და მთვარეს, ვარსკვლავსა და ელვას, იასა და ყაყაჩოს, ზღვასა და წყლისა და სხ. მრავალ უსულო საგანს. არსად აღაზიანის ხსენება არ არის! ამის გარდა, ეს უსულო საგნები მუდამ ლაპარაკში არიან, არშეყში, სიყვარულს გამოცხადებაში და ფილოლოგიურ საუბარში. მაგალითად მზე ახვებებს, მთვარე ნანას მღერს, ვარსკვლავი „ლოვინში წვება“, ზღვა კლდეს ზღაპარს ეუბნება და მდინარე „იზმობება“, როგორც გვეყრს ერთი ახალგაზრდა, მაგრამ უკვე უნიკო პოეტი. რაც შეეხება სიტყვა კლდეს, რომელიც, ჩენდა სამწუხაროდ, იმავ დროს, ჩვენი ჟურნალის სახელიც არის, იგი მოსვენებას არ გვარღვევს. ამ სათაურით ჩვენ მოგივიდა ორმოცდა სამი ლექსი, ასთნუთმეტი მინიატურა, ასთვრამეტი სილუეტი, სონეტი, ჩახრუხაული და მუხამბაზი. ერთის სიტყვით, ჩვენი მწერლების (ე. ი. თქვენი) საყვარელ სიტყვად გადაიქცა. ამის დანაშაულს ჟურნალი—„კლდე“ თავის თავზედ იღებს და მწუხრებას აცხადებს. ამასთანავე ჟურნალის სარედაქციო კოლეგიამ ერთხმად დაადგინა მთავრობას ძხვნით მიმართოს,—დაკეტოს ეს ჟურნალი, რადგანაც სახელის გამოცვლისაც გვეშანი: ქართველი პოეტებისთვის ვერგამოიგონებ ისეთ სახელს ან სიტყვს, რომელმაც არ ააფრთხიანოს, მუზა არ გაუღიზიანოს და ლექსი არ დააწერინოს.

თქვენი ნიჭის „პატივისცემით“ რედაქცია.

„ტუმბას“: თქვენი ფსევდონიმი ძალიან შეეფერება თქვენ ლექსებს, მაგრამ თქვენი ლექსები არ შეეფერება ჩვენ „კლდეს“.

ვლადიმერ კოჩორიძის: „უშვა ხელი სურას, რამაც იატაკზე (?) საშინელი ჩახანი მოიღო და მივიდა ტახტზე ჩამოჯდა და გადაჰკიდა თავი ფანჯარაში“. ლიტრამ რომ იატაკზე (?) ჩახანი მოიღოს—დასაჯერებელია, მაგრამ ტახტზე ჯდო-

მისა და ფანჯარაში თავის გაყოფისა კი რა მოგახსენოთ!

გიგლაშვილს არ ითქმის: „გასტორცნოლი, სიმყვარული, ჩემი ფიქრთა სტყენა მარადი“. უნდა ბრძანო: გამეცალე საყვარელო, თავში მისტყენს მარადის

რედაქტორ-გამომცემელი
რ. გაბაშვილი.

სამეცნიერო-პედაგოგიური და სწავლებლის ტურნო ქურნალი.

„განათლება“

1912 წლის იანვრიდან ჟურნალი „განათლება“ გამოდის ყოველ თვის შუა რიცხვებში გარდა ზაფხულის ორი თვისა. ჟურნალის მიზანია ხელი შეუწყოს სწავლა-განათლების საქმეს ჩვენებურს სკოლებში და ოჯახებში.

ჟურნალი გამოდის დასურათებული. ჟურნალში მონაწილეობას იღებენ ჩვენი საუკეთესო მეცნიერები, მწერლები, პედაგოგები და პოეტები.

ხელის მონაწირობის წლიურად ღირს სიმი მანეთი და ათი შაური (8 მან. 50 კ.), ნახევარი წლით

ორი მანეთი (2 მან.); საზღვარ გარედ ჟურნალი ეღირება 5 მანეთი.

რედაქცია სთხოვს ხელის მომწერლებს დროზე დაიკვეთონ ჟურნალი.

ხელის მოწერა მიიღება თბილისში „ქ.-შ. წერაკოთხვის გამავრცელებელ საზოგადოების“ წიგნის მალაზიაში ივანე ავალიშვილთან და „ნაკადულის“ რედაქციაში. ქუთაისში წიგნებისა და გაზეთების კანტორა „იმერეთი“, ისილორე კვიციანი ძესთან, ბათომში წიგნის მალაზია „განთილი“, ამ ორ ადგილს იყიდება ცალკე ნუმრებიც.

1912 წლის იანვრიდან ჟურნალი ნისიად არავის გაეგზავნება.

მისამართი: Тифлисъ Дворянская Гр-зинская Гимназия: Л. Г. Бопвадзе. რედაქტორ-გამომცემელი ლ. გ. ბოცვაძე.